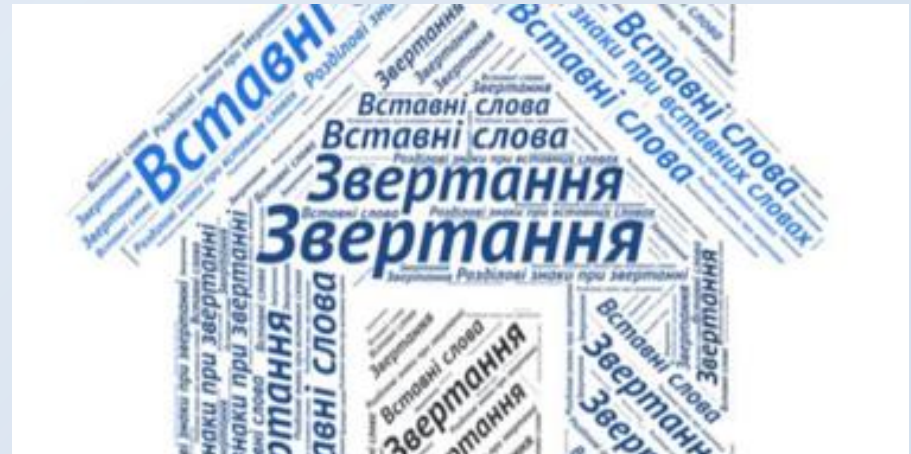

Урок 3

Звертання, вставні слова, однорідні члени у простому реченні

ЗВЕРТАННЯ — це слово або група слів, що називають особу, а іноді й неживий предмет, до якого звертається мовець.

ОСНОВНА ФУНКЦІЯ — привертати увагу того, до кого звертаються, до повідомлення, тому в ролі звертань часто вживаються імена, прізвища, назви осіб за спорідненістю тощо.

ЗВЕРТАННЯ

```
graph TD; A[ЗВЕРТАННЯ] --> B[НЕПОШИРЕНІ]; A --> C[ПОШИРЕНІ];
```

НЕПОШИРЕНІ

Панове!
Юначе!
Господарю!
Земле!

ПОШИРЕНІ

Дорогі друзі!
Люди добрі!
Шановна громадо!
Рідна мово!

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ЗВЕРТАННІ

РЕЧЕННЯ	СХЕМА РЕЧЕННЯ
Бабусенько! Скажи мені, де я?	
Мамо, ви чуєте?	
Не забудь, мій сину, рідну землю!	
Вставайте, батьку.	
Ти чого задивився, юначе?	

Запишіть текст, уставте пропущені розділові знаки. Прокоментуйте пунктограми усно.

Школа це твоя друга родина.
Щоранку ти дитино вливаєшся в
гомінку учнівську сім'ю. У школі
ти пережив усе вперше перемоги
й сподівання невдачі й
розчарування. Тут не тільки
дають основи наук а й навчають
бути патріотами громадянами.
Юний друже пам'ятай про це
завжди!

Ключ

Школа – це твоя друга родина. Щоранку ти, дитино, вливаєшся в гомінку учнівську сім'ю. У школі ти пережив усе вперше: перемоги й сподівання, невдачі й розчарування. Тут не тільки дають основи наук, а й навчають бути патріотами, громадянами. Юний друже, пам'ятай про це завжди!

Перебудуйте речення так, щоб підмети стали звертаннями. Охарактеризуйте речення за метою висловлювання. Виділіть граматичні основи.

1. Сергій не втрачав віри в себе й не піддавався розпачу.
2. Учні не повинні відповідати образою на образу.
3. Новачки не соромляться звернутися по допомогу до батьків, друзів, шкільного психолога.
4. Учитель як скоригувати свою поведінку?

Ключ

1. **Сергію**, не втрачай віри в себе й
не піддавайся розпачу
(спонукальне).
2. **Учні**, не відповідайте образою
на образу (спонукальне).
3. **Новачки**, не соромтеся
звернутися по допомогу до батьків,
друзів, шкільного психолога
(спонукальне).
4. **Учителю**, як скоригувати свою
поведінку? (питальне).

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ!

Звертання не є членом речення,
бо воно граматично не
пов'язане з іншими словами.
Речення зі звертанням завжди
ускладнене.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! Немає коми після слів
о, ой, ох, ну, ужитих у ролі
підсилювальних часток:
О слово, будь мечем моїм (О.Олесь)

Кома ставиться після слів **о, ой,**
ох, ну, ужитих у ролі вигуків:
О, Наталочко! І де ж ти
забарилася?

ПРИГАДАЙТЕ

- Що називається звертанням?
- Яка синтаксична роль звертання в реченні?
- З якою інтонацією вимовляються звертання?
- Назвіть види звертань за будовою.
- Чи можуть вживатися в ролі звертань займенники *ти, ви*?
- Які розділові знаки вживаються в реченні зі звертаннями?

Вставні слова – це такі слова, словосполучення, речення, що виражають ставлення мовця до сказаного, привертають увагу до змісту, повідомляють про джерело інформації.

Вставні слова

ВИРАЖАЮТЬ
УПЕВНЕНІСТЬ

ВИРАЖАЮТЬ
НЕВПЕВНЕНІСТЬ

УКАЗУЮТЬ НА
ПОЧУТТЯ

УКАЗУЮТЬ НА
ПОРЯДОК
ВИКЛАДУ ДУМКИ

ДІЙСНО, СПРАВДІ,
ЗВИЧАЙНО,
БЕЗУМОВНО,
ПЕВНА РІЧ, БЕЗ
СУМНІВУ

МОЖЛИВО,
МОЖЕ, МАБУТЬ,
ОЧЕВИДНО,
ВИДНО, ЗДАЄТЬСЯ

НА ЩАСТЯ, НА
РАДІСТЬ, НА
ЖАЛЬ, ЯК НА БІДУ,
ЯК НА ДИВО

ПО-ПЕРШЕ, ПО-ДРУГЕ,
ДО РЕЧІ, ОТЖЕ, ТАКИМ
ЧИНОМ, НАРЕШТІ,
НАПРИКЛАД

Вставні слова

ОЦІНКУ ФАКТІВ З
ПОГЛЯДУ ЇХ
ЗВИЧАЙНОСТІ

УКАЗУЮТЬ НА
ДЖЕРЕЛО
ПОВІДОМЛЕННЯ

УВІЧЛИВІСТЬ,
ПРИВЕРНЕННЯ
УВАГИ СЛУХАЧА

ЯК БУВАЄ, ЯК
ВЕДЕТЬСЯ, ЯК
ЗАВЖДИ, БУВАЛО

КАЖУТЬ, ЗА
СЛОВАМИ..., НА
ДУМКУ..., ЯК
ВІДОМО, ПО-МОЄМУ,
ПО- ТВОЄМУ...

ВИБАЧТЕ, БУДЬ ЛАСКА,
ДОЗВОЛЬТЕ, ЧУЄТЕ,
ЗНАЄТЕ, ВІРИТЕ,
ЗРОЗУМІЙТЕ,
ЗВЕРНІТЬ УВАГУ

ПО-ПЕРШЕ

МАБУТЬ

ОТЖЕ

ЩОПРАВДА

КРІМ ТОГО

А ВТІМ

**ЗАВЖДИ Є
ВСТАВНИМИ**

ЯКРАЗ

ПРИБЛИЗНО

НІБИТО

АДЖЕ

ОСОБЛИВО

ПРИНАЙМНІ

ТІЛЬКИ

НАВІТЬ

ЦЕБТО

МАЙЖЕ

САМЕ

ВСЕ-ТАКИ

МОВБИ

**НІКОЛИ НЕ
БУВАЮТЬ
ВСТАВНИМИ**

НАЧЕБТО

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! Вставне слово завжди можна вилучити з речення, бо воно не є членом речення, до нього не можна поставити питання від інших слів.

Напевно, я скажу.
Я скажу, напевно.
Я, напевно, скажу.

НАПЕВНО –
вставне слово,
без нього можна
обійтися,
основний зміст
залишиться той
самий.

Я скажу.

Вправа «Ти – редактор»

Мабуть найбільшу насолоду й радість викликає спілкування з рідною землею. Вона безумовно чарувала й чарує, хвилювала й хвилює людину. Шепіт води, дібров, спів пташок, запах квітів – усе це безперечно дорога серцю природа рідного краю. (Із журналу)

Спишіть. Розставте розділові знаки. Що виражають вставні слова?

Яким членом речення виступає узагальнювальне слово? Який розділовий знак потрібно поставити?

Ключ – «Ти – редактор»

Мабуть (невпевненість),
найбільшу насолоду й
радість викликає спілкування
з рідною землею. Вона,
безумовно (упевненість),
чарувала й чарує, хвилювала
й хвилює людину. Шепіт
води, дібров, спів пташок,
запах квітів – УСЕ це,
безперечно (упевненість),
дорога серцю природа
рідного краю. (Із журналу)

РОЗРІЗНЯЙТЕ

Члени речення

Він **може** спізнитися.

Батьки завжди **кажуть** мені
бути дисциплінованим.

Батьки подали рушники
дітям **на щастя**.

Вставні слова

Може, спробуємо
наздогнати?

Там, **кажуть**, озеро
покрилося кригою.

На щастя, він повернувся.

У реченнях виділені слова не можна вилучити, бо зміст і граматична структура порушиться. Виділені слова є членами речення.

У реченнях виділені слова можна вилучити – основний зміст не порушиться. Виділені слова не є членами речення.

Прочитайте текст. Обґрунтуйте,
у яких випадках слова видно, здається, на щастя є
вставними, а в яких – членами речення. Перепишіть,
розставляючи пропущені розділові знаки.

І ось ми на Шацьких озерах. Погода на щастя по-
літньому тепла. А Світязь і справді вражає! Він
здається безкраїм морем. Вода така чиста й прозора,
що видно піщане дно. Кидаю у воду монетку на
щастя. Видно не лише я це роблю, адже бачу на дні
таку ж монетку. Здається я вже закохався в це
дивовижне озеро!

КЛЮЧ

І ось ми на Шацьких озерах. Погода, **на щастя**, політньому тепла. А Світязь і справді вражає! Він **здається** безкраїм морем. Вода така чиста й прозора, що **видно** піщане дно. Кидаю у воду монетку **на щастя**. **Видно**, не лише я це роблю, адже бачу на дні таку ж монетку. **Здається**, я вже закохався в це дивовижне озеро!

Пригадайте

Вставні слова виражають...

Чи є вставні конструкції членами речення?

Ніколи не є вставними такі слова, як...

На письмі вставні слова виділяють...

Уважно прочитайте текст, визначте його тему й основну думку. Укажіть тип мовлення. Доберіть заголовок.

Величний **Дніпро**, старовинні **храми**, буйна **зелень** вражають гостей Києва своєю красою. В одній із легенд розповідається, що апостол Андрій Первозваний дорогою до Рима **зупинився** на горах київських і **встановив** на них хрест.

Під час розкопок у 1970 році археологи виявили на Старокиївській горі житлові **споруди** та **залишки** городищ кінця V – початку VI століть. Це свідчить, що місто з'явилося давно, ще в дохристиянські часи. У IX–XII століттях Київ – столиця однієї з **найбільших** і **наймогутніших** держав Європи. (З посібника)

Поставте питання до виділених слів.

Із якими словами в тексті вони пов'язані?

Якими членами речення виступають?

Пригадайте, як називаються члени речення, що відповідають на одне й те саме питання й відносяться до того самого слова в реченні.

Запам'ятайте!

Однорідними називають члени речення, які

→ рівноправні між собою;

→ стосуються того самого слова в реченні;

→ відповідають на одне й те саме питання;

→ виконують однакову синтаксичну роль.

Запам'ятайте!

Однорідні члени речення поєднують за допомогою **сполучників** (і, й, та, а, але, чи, або) та **інтонації** або за допомогою **тільки інтонації**.

Однорідними можуть бути як головні, так і другорядні члени речення.

Не є однорідними: *жду не діждуся, дивишся не надивишся, ні риба ні м'ясо.*

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

**Кому
ставлять**

з'єднані без сполучників:

Сестра відійде, усміхнеться. (Г.Чубач)

**з'єднані сполучниками а, але, та
(у значенні але):**

Усе пішло у свій не весняний, а осінній цвіт,
(Є.Гуцало)

**з'єднані повторюваними
сполучниками:**

Були і річка, і дорога. (В.Черепков)

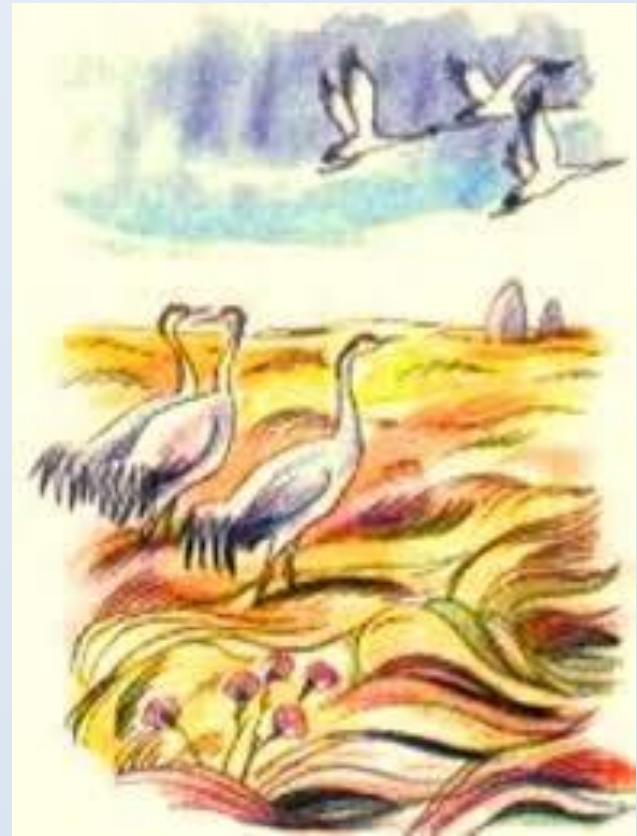
По річках, озерах, багнах
Вічний галас, вічний спів,
Крик гусей, качок і чапель,
Зойк чайок і журавлів.

Над струмком спинився олень,
Прислухається, тремтить,
Десь почув непевний шелест
І зникає через мить.

То ведмідь ішов напиться,
Остудитися в воді,
То збирають під дубами
Чорні вепри жолуді.

По лісах блукали кози,
Тури, олені, вовки,
Кабани, ведмеді, лосі,
Рисі, зубри, борсуки.

Знайдіть однорідні члени
речення. Поясніть
розділові знаки усно.

Складіть речення з однорідними членами речення, використовуючи дані схеми, та запишіть у зошит.

1. _____ , _____ і _____

2. ~~~~~ , але ~~~~~

3. - . - . - . , - . - . - . , - . - . - .

4. = = = , = = =

5. - - - . , - - - . , - - - .

Пригадайте!

Які члени речення називаються однорідними?

Як поєднуються між собою однорідні члени речення?

Які розділові знаки ставляться між однорідними членами речення?

Із якою інтонацією вимовляються речення з однорідними членами?

Пригадайте!

Які члени речення називаються однорідними?

Як поєднуються між собою однорідні члени речення?

Які розділові знаки ставляться між однорідними членами речення?

Із якою інтонацією вимовляються речення з однорідними членами?

